

QÜESTIÓ D'ESTIL

Carles Duarte i Montserrat

Professor de Redacció Jurídica i Documental
Facultat de Dret de la Universitat Pompeu Fabra

1. LA FUNCIONALITAT DEL LENGUATGE JURÍDIC I ADMINISTRATIU

De la mateixa manera que les persones adultes decidim com ens vestim pensant en la manera com volem ser percebudes i valorades pels altres, les institucions han de tenir cura de la manera de presentar-se davant dels ciutadans i relacionar-s'hi. La imatge de les institucions es manifesta en aspectes tan diversos com els edificis (entre les seues construïdes pel govern comunista de Ceaucescu i les comissaries dels mossos d'esquadra de la Generalitat de Catalunya hi ha una diferència enorme d'estil arquitectònic), els uniformes (evidentment els de caràcter policíac són força representatius de la imatge projectada pels diversos règims polítics) o el logotip i la imatge gràfica en conjunt (el contrast entre la cursiva de les capçaleres clàssiques de documents ministerials i l'helvètica adoptada per la Generalitat és prou significatiu).

El llenguatge administratiu i jurídic que fan servir les administracions públiques té una importància determinant, al costat d'aspectes com els que he esmentat fa un moment, a l'hora de configurar la pròpia imatge. L'estètica i la ideologia conflueixen en la imatge de les persones i de les institucions d'una manera rellevant des d'un punt de vista comunicatiu.

Certament en el llenguatge jurídic i administratiu, com en tots els llenguatges tècnics, intervé un component funcional, que durant molt de temps s'havia desatès d'una manera preocupant a causa del pes excessiu de les rutines i una interpretació errònia de la dignitat i el prestigi del llenguatge burocràtic, absurdament associats, de vegades, a una redacció críptica i desxifrabla només per experts. Aquest principi de funcionalitat ha d'orientar la redacció administrativa i jurídica

cap a la precisió, la concisió, la claredat o l'organització rigorosa del text (l'estructura d'una sentència o d'una llei en són exemples ben significatius). Ara bé, el factor ideològic és, en siguin o no plenament conscients els productors i els receptors dels missatges, un component inevitable de les comunicacions de les institucions oficials o de les que s'hi adrecen. I cal afrontar-lo amb coherència.

2. EL PROCÉS DE RECREACIÓ DEL CATALÀ JURÍDIC I ADMINISTRATIU

La reinstauració de la Generalitat el 29 de setembre de 1977, el retorn a Catalunya del president Josep Tarradellas el dia 23 d'octubre del mateix any i l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de 1979, que restablí la llengua catalana com a llengua oficial, van reintroduir el català en els usos administratius i jurídics, dels quals havia quedat bandejat durant la dictadura franquista.

No es podia fer aquest procés des d'una simple traducció literal d'un llenguatge administratiu i jurídic castellà amb una tradició diferent que s'havia convertit en una expressió massa representativa de la dictadura franquista. Si, durant el franquisme, en els formularis de sol·licituds trobàvem habitualment fragments com ara «Suplica a V. I.» o «Gracia que espera obtener del recto proceder de V. I., cuya vida guarde Dios muchos años», el restabliment de la democràcia requeria que els ciutadans deixessin de ser tractats com a súbdits i desapareguessin les formes humiliants, pròpies d'una dictadura, que tanta distància explicitaven de l'Administració respecte a la gent i tanta subordinació dels ciutadans respecte als organismes oficials. L'aplicació d'aquest criteri fa que, en lloc d'un «Suplica a V. I.», s'utilitzi «Demano» o «Sol·licito», i que

la fórmula final de les instàncies hagi estat suprimida.

A l'hora de fixar el model de llenguatge administratiu i jurídic català, tampoc no n'hi havia prou d'adoptar acríticament ni les formes usades al Principat d'Andorra, l'únic territori on el català havia mantingut els usos jurídics després de la Guerra Civil espanyola, ni els models de l'època de la Generalitat republicana, perquè després de quaranta anys havien quedat en general superats.

És cert que durant la dècada de 1930 es van produir una encertada recuperació d'*atès* i força avenços significatius en el camp de la no-discriminació per raó de sexe, com l'espai en blanc que certificats acadèmics de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya deixaven per adaptar la redacció a la condició de dona o d'home de la persona a la qual es referien els estudis acreditats. Però també ho és que en aquell període resultava habitual de trobar en documents oficials en català criteris vacil·lants i mots com ara *auto* i *aute* —usat encara a Andorra— com a equivalents del castellà *auto* en sentències del Tribunal de Cassació o formularis i vocabularis (encara que el *Vocabulari jurídic català* —1934—, de Rafael Folch i Lluís Serrallonga, opta per un sorprenent *aut*). No seria just, però, deixar de destacar l'interès de les aportacions fetes a l'establiment del llenguatge jurídic i administratiu per autors com els del vocabulari que acabo d'esmentar o com Cèsar August Jordana, Francesc de Paula Maspons i Anglasesell, Joan Santamaria i Josep Comes.

En l'establiment del llenguatge administratiu i jurídic català actual, el Seminari de Documentació Jurídica en Català de la Comissió de Cultura del Col·legi d'Advocats de Barcelona va tenir una funció inicialment fonamental. El Seminari, constituït en ple franquisme l'any 1967, va elaborar una obra exigent i molt valuosa, que es va concretar en publicacions tan rellevants com *Cinquanta documents jurídics en català* (1976), el *Vocabulari jurídic castellà-català català-castellà* (1980) o el *Sil·labus processal civil i formularis* (1984). L'excel·lent treball dut a

terme pel Seminari, que va tenir com a personalitats més decisives Josep Lluís Sagarra, des del punt de vista jurídic, i Osvald Cardona, des del punt de vista lingüístic, és a l'origen d'una bona part de la feina desenvolupada en aquest camp posteriorment, i especialment del *Diccionari jurídic català*, elaborat pel Col·legi d'Advocats de Barcelona i publicat per primer cop l'any 1986 per Enciclopèdia Catalana.

L'any 1979 el professor Antoni M. Badia i Margarit, aleshores rector de la Universitat de Barcelona, i jo mateix vam publicar, pocs mesos abans de l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya que oficialitzava de nou la llengua catalana, el *Formulari administratiu aplicat especialment a la universitat*, una obra seguida immediatament per altres llibres meus com el *Curs de llenguatge administratiu català* (1979) o *El català, llengua de l'administració* (1980).

D'altra banda, la creació l'any 1980 de la Direcció General de Política Lingüística va significar la posada en marxa l'any 1981 d'una Coordinadora de Llenguatge Administratiu, que va acabar formalitzant-se per mitjà del Decret 41/1986 com a Comissió Assessora de Llenguatge Administratiu i que va comptar amb el butlletí de difusió *Llengua i Administració* (1982-1994). Aquesta Comissió va ser utilíssima per definir una normativa única en aquest camp, que es va voler plantejar des del primer moment amb una perspectiva que inclogués tot l'àmbit lingüístic.

En aquest aspecte va ser molt important també la tasca de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya, que va organitzar col·loquis i jornades que després van ser a l'origen dels volums de *Llengua i Administració. Actes del Col·loqui sobre Llengua i Administració* (1984), *L'establiment del llenguatge administratiu* (1984), *Tradició i modernitat en l'establiment del llenguatge administratiu* (1986) i *El llenguatge administratiu: mètode i organització* (1988), i que va impulsar i editar diversos manuals i formularis des de l'inici de la dècada de 1980 en àmbits com l'administració local, la redacció administrativa general o l'elaboració

de lleis: el *Formulari de documentació municipal* (1980 i una segona edició de 1982), de Jaume Sànchez i Isac, el *Formulari de procediment administratiu* (1982, amb una quarta edició de 1987), que vam elaborar Josep-Enric Rebés, Valentí Sallas i jo mateix, el *Manual de formularis per a ajuntaments* en dos volums (1985), de Luis Chacón, el *Manual de llenguatge administratiu* (1991, amb una sisena edició del 2002), que vam escriure Àlex Alsina, Segimon Sibina i jo mateix, o *La redacció de les lleis* (1995), una obra col·lectiva de GRETEL (Grup d'Estudis de Tècnica Legislativa). I en aquest context va néixer l'any 1983 la *Revista de Llengua i Dret*, una publicació que ha estat decisiva en l'impuls d'una modernització sòlidament fonamentada del llenguatge jurídic i administratiu. Però la transformació ja realitzada no és el resultat d'un procés conclòs.

3. ESTAT ACTUAL I REPTES DE FUTUR

En la mesura que la societat evolucioni, les institucions públiques s'hi hauran d'adequar, també des de la perspectiva del llenguatge que empren. No fa tant de temps que en alguns impresos de sol·licitud de caràcter general hi havia una casella per fer-hi constar la professió del pare, una dada que avui es consideraria sorprenent de demanar, per ella mateixa i perquè no s'entendria, si realment fos necessari de conèixer-la, que fos aplicada només al pare i no a la mare.

De la mateixa manera són constants els canvis fruit de revisions dels models socials. No fa pas tant de temps, concretament l'any 1997, que l'Acadèmia Francesa criticava les ministres franceses del Govern Jospin perquè no s'identificaven com a ministres en masculí («de ministre») a l'hora de signar una disposició. En canvi, la Generalitat de Catalunya va publicar l'any passat, en un sentit oposat, una publicació francament suggeridora i reeixida de la col·lecció Criteris Lingüístics amb el títol *Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua*. Afegim-hi, des d'una altra perspectiva, pel caràcter exemplar, l'Ordre de 3 de març, per la qual es disposa la publicació de l'Acord del Consell

de Ministres, de 18 de febrer de 2005, pel qual s'aprova el Codi de bon govern dels membres i dels alts càrrecs de l'administració general, on, en el punt 3.8 podem llegir: «El tractament oficial de caràcter protocol·lari dels membres del Govern i dels alts càrrecs és el de *senyor/senyora*, seguit de la denominació del càrrec, ocupació i rang corresponent». Aquesta decisió constitueix un pas endavant en la desaparició dins la documentació institucional dels tractaments protocol·laris, que cada cop resulten més forçats en una societat que se sent i que es reivindica clarament democràtica. Continua provocant perplexitat que un rector d'universitat sigui tractat com a *Magnífic* i *Excel·lentíssim*, com si viatgéssim pel temps segles enrere, mentre els presidents de França o dels Estats Units tenen el tractament oficial de *senyors*.

De comunicació institucional i diferida, n'hi ha hagut des que les societats humanes van començar a estructurar-se d'una manera complexa. I de fet trobem funcionaris, encarregats de la gestió de serveis i interessos col·lectius —el proveïment d'aigua, la justícia...— i amb un rang social alt, en escenaris tan diferents com l'antiga Mesopotàmia o l'Amèrica prehistòrica més avançada, com era el cas dels maies.

Però, si és cert que el llenguatge jurídic és un dels llenguatges tècnics documentats més primerencament en força idiomes (n'hi ha prou de recordar les *Leges XII tabularum*, els juraments d'Estrasburg, *Las Siete Partidas* o, en català, les traduccions del segle XII, conservades fragmentàriament, del *Liber iudiciorum* o l'ambiciós *Llibre de les Costums de Tortosa*, redactat directament en català l'any 1272), també ho és que no ha estat objecte d'estudis duts a terme amb criteris científics fins ben recentment.

4. ELS MOVIMENTS DE RENOVACIÓ ARREU DEL MÓN

Des de l'estructuralisme, començant pels treballs del Cercle Lingüístic de Praga, la lingüística s'ha anat interessant per analitzar d'una manera sistemàtica la varietat interna

de la llengua i la lingüística textual hi ha aportat avenços considerables. Des del punt de vista estilístic, el llenguatge jurídic i administratiu havia viscut un procés d'encarcament, provocat per la reiteració de textos i fórmules recurrents que es mantenien sense alteració com si fossin expressions sagrades, que va acabar desencadenant inexorablement una exigència de revisió i de reorientació, amb una primera plasmació ja l'any 1948 amb el llibre d'Ernest Gowers *Plain Words*, que va tenir un gran ressò. Aquesta obra, ampliada després amb els títols del mateix autor *The ABC of Plain Words*, de 1951, i *The Complete Plain Words*, de 1954, és a l'origen d'un corrent posterior conegut amb el nom de *Plain English Movement*, que tindrà fites remarcables com el model de pòlissa de la Nationwide Mutual Insurance Company de 1974 o del pagaré del Citibank de 1975, l'Ordre del Poder Executiu del president Carter de 1978, la creació del Document Design Center de Washington l'any 1979 i diverses revistes i obres de referència publicades als Estats Units, el Regne Unit, el Canadà o Austràlia.

La modernització del llenguatge administratiu i jurídic s'ha estès també al francès. En podem recordar, a tall d'exemple, la publicació l'any 1966 del llibre de Jacques Gandouin *Correspondance et rédaction administratives*; la creació sota el mandat de Georges Pompidou, l'any 1967, de l'Association pour le bon Usage du Français dans l'Administration, o, al cap de sis anys, la de la Commission de modernisation du langage judiciaire; el discurs de Giscard d'Estaing, l'any 1975, on reclama al Senat l'aprovació de lleis clares, i també la creació l'any 1976 del Centre d'enregistrament et révision des formulaires administratifs (CERFA).

Més tardanament s'ha produït l'impuls d'un procés semblant en el cas de l'italià. Esmentem-ne algunes fites: la publicació del *Codice di stile* l'any 1993; del *Manuale di stile* l'any 1997, la Direttiva sulla semplificazione del linguaggio dei testi amministrativi, del 8 de maig de 2002, del ministre Frattini, de la

Funció Pública o el projecte *Chiario!* (2002) d'assessorament en línia a les diverses administracions sobre la millora de la redacció dels documents i que inclou un premi a les administracions que produeixin textos més accessibles.

També els llenguatges administratius i jurídic en català i en castellà han passat, com assenyalava abans, per un procés de modernització, afavorit per la recuperació del català com a llengua d'ús oficial, que ha comportat la fixació d'un model actual, basat en la tradició medieval o del període republicà, però amb un esforç d'incorporació de les tendències més recents del llenguatge administratiu i jurídic en altres llengües del nostre entorn.

D'altra banda, cal tenir ben present la realitat europea, que incideix en la difusió de models comuns també en la redacció administrativa jurídica, i la generalització de la informàtica i d'Internet, que afavoreixin l'establiment i l'adopció de documents modernitzats.

5. EL PAPER DEL LINGÜISTA

A hores d'ara, la comunicació institucional ja no és una matèria desatesa pels lingüistes, que, sense negligir les reflexions més teòriques, han comprès la necessitat de dedicar també l'atenció a les aportacions que poden fer per millorar l'eficàcia i la qualitat de la comunicació en àmbits professionals. A aquest eixamplament de l'àmbit de treball de la lingüística s'ha afegit la presa de consciència des de les administracions públiques i els òrgans jurisdiccionals que calia promoure una revisió del llenguatge administratiu i jurídic per garantir-ne una adequació creixent a una societat cada cop més democràtica i més moderna. Així ho demostren les iniciatives de l'Escola Pública d'Administració de Catalunya, esmentades més amunt, o de l'Escuela Judicial de España, que inclou en el programa que duu a terme una matèria de redacció de sentències.

Reeixir-hi requereix un treball continu de preparació de manuals i de models en col·laboració entre lingüistes i funcionaris

experts en dret i en gestió. Ara bé, al costat de la fixació de criteris i de formularis, hi ha una tasca indispensable que els lingüistes, integrats en el si d'unitats creades amb aquesta comesa situades dins l'estructura de l'administració, han de complir a fi de vetllar perquè el llenguatge administratiu i jurídic s'ajusti a uns paràmetres d'exigència comparables als dels països més avançats en aquest camp. Aquesta tasca consisteix principalment a: (i) oferir criteris adequats per a una adaptació acurada i natural dels principis de moviments internacionals com el *Plain English* a les llengües de l'Estat, i (ii) proveir el professional de les estratègies discursives necessàries per tal de millorar la comprensió dels documents sense desvirtuar-ne el contingut ni el rigor tècnic.

Certament hi ha una responsabilitat que escau d'exercir a l'Escola d'Administració Pública (o als centres equivalents d'altres administracions) per facilitar als funcionaris una formació lingüística suficient. Però alhora és important que les institucions disposin de mecanismes de consulta en línia i presencial al servei del personal quan hagi de redactar documents. I és del tot necessari que en els processos d'elaboració de projectes de llei o de disposicions, en l'establiment d'impresos administratius que han de ser utilitzats per moltes persones i en altres ocasions d'abast general, es prevegi la intervenció d'un assessor en llenguatge administratiu i jurídic, de la mateixa manera que és impensable que s'hi obviï la participació d'un jurista que garanteixi que el text no contradiu cap precepte legal que hi sigui d'aplicació. Només així les institucions assoliran els nivells de qualitat i de modernitat, també pel que fa als textos que en sorgeixen i a les comunicacions que adrecen, que els ciutadans tenim dret a reclamar. A més, la intensificació de les col·laboracions entre el lingüista i el jurista incidirà també en una millora substancial de l'agilitat i eficàcia del treball quotidià dels juristes amb els textos especialitzats.

6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BADIA I MARGARIT, A. M. I DUARTE I MONTSERRAT, CARLES (1979). *Formulari administratiu aplicat especialment a la universitat*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes.

CHACÓN, L. (1985). *Manual de formularis per a ajuntaments*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya, 2 vols.

DIPARTIMENTO DELLA FUNZIONE PUBBLICA (1993). *Codice di stile delle comunicazioni scritte ad uso delle pubbliche amministrazioni*. Roma: Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato.

DUARTE I MONTSERRAT, C. ([1979]1992). *Curs de llenguatge administratiu català*. Barcelona: Editorial Teide, 6a ed.

DUARTE I MONTSERRAT, C. (1980). *El català, llengua de l'administració*. Barcelona: Edicions Indesinenter,

DUARTE, C.; ALSINA, À. i SIBINA, S. ([1991]2000). *Manual de llenguatge administratiu*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya, 5a ed.

DUARTE, C. (1993). *Llengua i administració*. Barcelona: Columna, 2a ed.

ESCOLA D'ADMINISTRACIÓ PÚBLICA DE CATALUNYA (1984a). *Llengua i Administració. Actes del Col·loqui sobre Llengua i Administració (Barcelona, octubre de 1983)*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.

ESCOLA D'ADMINISTRACIÓ PÚBLICA DE CATALUNYA (1984b). *L'establiment del llenguatge administratiu*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.

ESCOLA D'ADMINISTRACIÓ PÚBLICA DE CATALUNYA (1986). *Tradició i modernitat en l'establiment del llenguatge administratiu*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.

ESCOLA D'ADMINISTRACIÓ PÚBLICA DE CATALUNYA (1988). *El llenguatge administratiu: mètode i organització*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.

- FIORITTO, A. (a cura de) (1997). *Manuale di stile*. Bologna: il Mulino.
- GANDOUIN, J. ([1966]2004). *Correspondance et rédaction administratives*. París: Armand Colin, 7a ed.
- GOWERS, E. (1980). *The Complete Plain Words*. Middlesex: Penguin Books, reimpressió de la 2a ed. integrada de *Plain Words* (1948) i *The ABC of Plain Words* (1951) del mateix autor.
- GRETEL (1995). *La redacció de les lleis*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.
- IL LUSTRE COL·LEGI D'ADVOCATS DE BARCELONA. (1986). *Diccionari jurídic català*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- REBÉS, J.-E.; SALLAS, V., I DUARTE, C. (1987) *Formulari de procediment administratiu*, Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya. 4a ed.
- SÀNCHEZ I ISAC, J. (1982). *Formulari de documentació municipal*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya, 2a ed.
- SECRETARIA DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA i INSTITUT CATALANA DE LA DONA (2005). *Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.